

ایران ورجاوند

مجله ایران‌شناسی | سال ۱۱ | شماره ۱ | پاییز و زمستان ۱۳۹۷ | ۳۰۰۰۰ تومان

- ◆ نور و آتش در شهر سوخته
- ◆ آثار هنر کاربردی کوشانیان در باختر
- ◆ برخی از نمودهای ترجمه آثار مانی به زبان‌های ایرانی
- ◆ مطالعه ویژگی‌های معماری و تزئینی مسجد جامع مهاباد
- ◆ نقش‌های صخره‌ای نویافته دوه‌داشی در کرانه سفیدرود (قلز اوژن) شهرستان طارم
- ◆ بررسی‌های باستان‌شناسی پیرامون غارتگری‌های انجام شده در جام غور افغانستان
- ◆ کرتیر، از فراز تا فرود (خوانشی از چگونگی صدرنشینی تشکیلات روحانی در جامعه ساسانی)
- ◆ تاج‌های پادشاهان اشکانی، شواهد مربوط به سکه‌شناسی و برخی جنبه‌های ایدئولوژی سیاسی اشکانیان
- ◆ نگاهی به معبد داش‌کسن ویر (شیرین و فرهاد) و نقش برجسته چهره انسانی نویافته از روستای ویر سلطانیه

ایران ورجاوند

ایران ورجاوند زنده است

مجله ایران شناسی

سال ۱ | شماره ۱ | پاییز و زمستان ۱۳۹۷ |
شماره ثبت مجله: ۸۰۶۸۸ | شماره ثبت نشان: ۲۹۶۲۹۸ |
صاحب امتیاز و مدیر و سردبیر: شاهین آریامنش |
مدیر داخلی: هوشنگ رستمی |

نشان مجله ایران ورجاوند برگرفته از گنجبری ساسانی یافت شده از تیسفون عراق مربوط به دوره ساسانی است. داستان این گنجبری به سال‌ها پیش بازمی‌گردد هنگامی که اسکار رویتر باستان‌شناس آلمانی همراه گروهش در سال ۱۹۲۹ میلادی در تیسفون در محدوده ساختمان بزرگی با نام معارید در حدود ۳ کیلومتری طاق کسری و ۱/۷۵ کیلومتری شمال دهکده سلمان پاک به کاوش‌های باستان‌شناسی پرداخت که در این کاوش‌ها از محلی که سپس تر خانه معارید ۶ نام گرفت شماری صفحه‌های گنجبری گرد به دست آورد که در میان آنها صفحه گردی با دو بال گشوده شده از روبه‌رو وجود داشت که این دو بال، نشانی به شکل هلال ماه را دربر گرفته‌اند. این گنجبری هم اکنون در موزه برلین آلمان نگهداری می‌شود.

تهران، صندوق پستی: ۵۶۹-۱۴۵۱۵

www.iranvarjavand.ir

Iranvarjavand@hotmail.com

۰۹۳۹۵۹۶۹۴۶۶

همه حقوق این اثر برای ایران ورجاوند محفوظ است.

تکثیر، انتشار، چاپ و بازنویسی این اثر یا بخشی از آن به هر شیوه همچون رونوشت، انتشار الکترونیکی، ضبط و ذخیره روی سی دی و چیزهایی از این دست بدون موافقت کتبی و قبلی مجله ایران ورجاوند ممنوع است و متخلفان بر پایه قانون «حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ایران» تحت پیگرد قرار خواهند گرفت.

| با همکاری گروه پژوهشی باستان‌کاوی تیسافرن |

”سیاهه“

سرمقاله

ایران ورجاوند شاهین آریامنش

۳

مقاله

- ۵ نور و آتش در شهر سوخته | سیدمنصور سیدسجادی و ستاره شاهین
- ۱۹ نقش‌های صخره‌ای نویافته دوهادشی در کرانه سفیدرود (قزل‌اوزن) شهرستان طارم اعلی نوراللهی
- ۳۶ تاج‌های پادشاهان اشکانی، شواهد مربوط به سکه‌شناسی و برخی جنبه‌های ایدئولوژی سیاسی اشکانیان | مارک البریخت، ترجمه محسن سعادت
- ۶۱ کرتیر از فراز تافرود (خوانشی از چگونگی صدرنشینی تشکیلات روحانی در جامعه ساسانی) | سرور خراشادی و سیدمهدی موسوی
- ۷۹ برخی از نمودهای ترجمه آثار مانی به زبان‌های ایرانی | انریکو مورانو، ترجمه بهنام عطانی
- ۸۵ آثار هنر کاربردی کوشانیان در باختر | جنگر یاسف، ترجمه بهزاد صدقاتی
- ۹۴ مطالعه ویژگی‌های معماری و تزئینی مسجد جامع مهاباد | حامید نوری و فرید احمدزاده
- ۱۰۸ نگاهی به معبد داش‌کسن ویر (شیرین و فرهاد) و نقش برجسته چهره انسانی نویافته از روستای ویر سلطانیه اعلی نوراللهی
- بررسی‌های باستان‌شناسی پیرامون غارتگری‌های انجام شده در جام غور افغانستان | دیوید توماس و آلیسون گسکویین، ترجمه بهزاد صدقاتی
- ۱۳۲

یادداشت

- ۱۴۴ یادداشتی به مناسبت ۴ مارچ سالروز کشف بایگانی باروی تخت جمشید | لیلا مکوندی

پیشخوان

- ۱۵۶ بازخوانی کتاب تپه حصار | سعید باقی‌زاده
- ۱۶۰ هیتیت‌ها در آسیای کهن | شاهین آریامنش
- ۱۶۳ فرهنگ هخامنشی و سنت‌های محلی در آناطولی، قفقاز جنوبی و ایران | آرشاک ایروانیان

درگذشتگان ایران‌شناسی

- ۱۶۵ احسان یارشاطر، الویه لوکنت، محسن ابوالقاسمی، یدالله ثمره، بهروز هم‌رنگ | آرشاک ایروانیان

گزارش

- ۱۶۷ شانزدهمین گردهمایی سالانه باستان‌شناسی ایران
- ۱۷۷ میراث فرهنگی ایران را در ایران فرهنگی دریابید

بخش انگلیسی

On the eighty-sixth anniversary of the find of the Persepolis Fortification Tablet | Wouter F.M.

Henkelman

ایران ورجاوند

دشمنان بر آن بوده تا این پیوندهای ژرف را بگسلند و ریشه‌های عمیق را با تیشه برکنند، ایران فرهنگی که دل و دین به آن سپرده‌ایم از چشم دست‌اندرکاران مجله ایران ورجاوند دور نمانده و چاپ مقاله‌های پژوهشی و ترجمه‌ای ارزنده درباره جهان ایرانی یا ایران فرهنگی از اولویت‌های مجله ایران ورجاوند است؛ باشد که از این راه پیوندهایمان پیوسته‌تر و ریشه‌هایمان ژرف‌تر شود. همچنین معرفی و نقد کتاب‌های حوزه ایران‌شناسی و چیزهایی از این دست نیز در مجله ایران ورجاوند برگ‌هایی را به خود اختصاص می‌دهد.

در پایان از همه گرامیان به‌ویژه نویسندگان و مترجمان ارجمند سپاسگزارم که در انتشار نخستین شماره مجله ایران ورجاوند ما را همراهی کردند. دامن سخن را برمی‌چینم با این امید که نهال باریکی که امروز در سپهر ایران‌شناسی کاشته می‌شود به سرو تناوری در آسمان ایران‌شناسی بدل شود.

یزدان پاک را از بن جان و دندان سپاسگزاریم که ما را بخت و بهره‌ای داد تا نخستین شماره از مجله ایران‌شناسی ایران ورجاوند را منتشر کنیم. مجله‌ای که می‌کوشد تا دستاوردهای پژوهشی پژوهشگران و مترجمان خطه باستان‌شناسی، تاریخ، فرهنگ، زبان‌های باستانی و دانش‌های پیوسته را منتشر کند.

تلاش دست‌اندرکاران مجله ایران ورجاوند بر آن است تا افزون بر چاپ مقاله‌های سخته و پخته پژوهشی در زمینه‌های گوناگون ایران‌شناسی، مقاله‌های ترجمه‌ای ارزنده و مهم پژوهشگران ایرانی یا ایرانی را نیز منتشر کند، مقاله‌هایی که برای شناخت تاریخ و فرهنگ گرانسنگ و ورجاوند ایران بسیار ارزشمند هستند.

با توجه به پیوندها و ریشه‌های ژرف و عمیق فرهنگی میان ایران و جهان بشکوه ایرانی که از سده‌ها بلکه هزاره‌های دور و دراز برجا بوده است و در دهه‌های اخیر تلاش

نور و آتش در شهر سوخته

سید منصور سید سجادی* و ستاره شاهین

*دکتر در باستان‌شناسی

مقدمه

یکی از اصلی‌ترین اهداف باستان‌شناسی بازسازی جوامع باستانی است. در میان اطلاعات موجود از شهرهای باستانی جز از نوشته‌ها که از نظر اطلاعاتی برای شناخت جامعه و بافت شهرهای باستانی بسیار مهم و اساسی هستند، آثار مادی به دست آمده از کاوش‌ها و پژوهش‌ها نیز نقشی بسیار مهم دارند. این آثار مادی به شکل‌های گوناگون صدها و صدها قطعه شیئی از مناطق مختلف یک شهر چون محله‌های مسکونی، صنعتی، زمین‌ها کشاورزی، انبارهای غلات، دیوارها و برج‌های دفاعی، ساختمان‌های بزرگ اداری و گورستان‌ها به دست می‌آیند. در این میان مواد به دست آمده از گورستان‌ها، به سبب آنکه نسبت به سایر نقاط استقرارگاه‌ها سالم‌تر و کامل‌تر هستند مانند یک بایگانی کامل عمل می‌کنند^۱. این گونه از مواد فرهنگی به همراه ساختار گورها اطلاعاتی را درباره جوامع باستانی به دست می‌دهند که در جوامع دارای متون نوشته نیز کمتر به آن‌ها برخورد می‌شود. برخی از این اطلاعات گذشته از مدارک و اسناد مربوط به

ساختار قبرها و نیز نحوه‌های تشییع باوجود و پیدانی اشیاء گوناگون اطلاعات جامعی در مورد وضعیت طبقات اجتماعی، مهاجرت‌ها، روابط خانوادگی و اجتماعی، مشاغل موجود، صنایع، تغذیه، بهداشت، آئین و مذهب و اطلاعاتی این چنینی را ارائه می‌کنند.

گورستان شهر سوخته با دارا بودن حدود ۴۰۰۰۰ قبر یکی از بزرگ‌ترین و غنی‌ترین قبرستان‌های دوران مفرغ در غرب آسیا شمرده می‌شود و تعداد اشیاء به دست آمده از برخی از قبور از یک صد عدد هم بیشتر است، اما اهمیت واقعی این مواد و اشیاء در اطلاعاتی است که ما را در بازسازی این جامعه باستانی کمک می‌کند. بقایای موجود در قبور، باستان‌شناسان را در فهمیدن علل و چرانی مرگ‌ومیرهای دسته‌جمعی، سن و سال و تغذیه و نوع بیماری‌های موجود، نژاد و خطوط احتمالی مهاجرت‌ها را یاری می‌کنند، از آن گذشته همین بقایا و مانده‌ها در روشن کردن وضعیت و مرتبه اجتماعی مردم و مشاغل آنان و همچنین آئین‌های رایج و باورهای مردم جامعه دارای نقشی اساسی هستند. کشف نکاتی چون

تصویر ۱. ردیف تیرهای سوخته و فروریخته سقف یک اتاق

در قبور شهر سوخته جز از اشیاء معمول و رایج، مواد گوناگون ارگانیکی چون چوب، حصیر، انواع گیاهان، استخوان و مواد غذایی شامل حبوبات، میوه، تخم پرندگان و گوشت جانوران گوناگون پیدا می‌شوند. وضعیت اشیاء گورستان شهر سوخته در زمان پیدایی معمولاً خوب و مطلوب است؛ اما این نکته به شرایط خاص زمینی و محل پیدایی آن‌ها نیز بستگی دارد. مثلاً در یک گمانه شمالی گورستان به علت تشکیل نشدن لایه جوشی و حفاظتی، املاح نمک همراه آب به ژرفای زمین نفوذ کرده، اشیاء موجود در قبر را همراه اسکلت آن پوشانده یا و در برخی حالات اسکلت و اشیاء آن را کاملاً از بین برده است. در بخش مرکزی گورستان و در بخش‌های جوش‌دار، وضعیت قبرها و اشیاء، گاهی از این هم نامطلوب‌تر است، با این حال وضعیت حفاظتی

وجود بیماری‌های دسته‌جمعی، آئین‌های تشییع که نشان از باورهای مذهبی (قبور دسته‌جمعی با اهلی شده در برخی از قبور)، باورهای اجتماعی (قتل عمدی و سربریدن‌ها که البته ممکن است ریشه‌های آئینی نیز داشته باشد، استفاده از کفن یا لباس)، ریشه‌های مختلف نژادی و مهاجرتی (نوع قبور آسیای مرکزی و دشت سند)، شغل و کار مردم (قبور صنعتگران و دامداران)، معماری قبور (شکل‌های ده‌گانه قبور)، شناسایی سن و سال افراد، بیماری‌ها، وابستگی‌های خانوادگی (قبور خانوادگی)، تاریخ تحول علوم پزشکی (جراحی جمجمه و شکسته‌بندی)، طبقات اجتماعی گوناگون (قبور فقرا و اغنیاء، ظروف سفارشی برای تدفین) همگی نشان از وجود یک جامعه پیشرفته و سازمان داده‌شده هستند.

تصویر ۲. جزئیات یک تیر سقف سوخته از نزدیک

آنها را می‌توان نسبتاً خوب و قابل قبول تلقی کرد که خود یکی از امتیازات شهر سوخته به شمار می‌رود.

آثار نور، آتش و خاکستر در شهر سوخته در دو گروه جداگانه دیده می‌شود. گروه اول بقایای مربوط می‌شود به تأمین و ایجاد حرارت لازم برای مصارف خانگی و صنعتی و یا آتش‌سوزی‌های خواسته یا ناخواسته مانند آتش‌سوزی‌های تقریباً وسیع در سقف‌ها، اتاق‌ها و نیز مواد گوناگون سوخته و پراکنده شده در سطح محوطه، بقایای سوختگی و خاکستری در اجاق‌های خانگی و کوره‌های صنعتی، در مواد ارگانیک پیداشده مانند پارچه، چوب و استخوان. علاوه بر آن صدها و صدها حجم گلی بدون شکل و گاهی با آثار سوختگی و حرارت نیز ضمن کاوش به‌دست آمده که در بیشتر موارد تعیین و تشخیص کاربری آنها مشخص و معلوم نیست. مطالعات

انجام شده بر روی بقایای زغالی جمع‌آوری شده از اجاق‌ها نشان دادند که مهم‌ترین و اصلی‌ترین منبع سوخت خانگی در شهر سوخته درخت تبریزی یا سپیدار (*Populus*) و گز (*Tamarix*) بوده درحالی‌که از چوب‌های تاغ (*Haloxilon*) و زبان گنجشک (*Fraxinus*) برای سوخت کمتر استفاده می‌شده است. علاوه بر مصرف سوختی از چوب سپیدار برای پوشش سقف اتاق‌ها نیز استفاده می‌شده است. برخی از ابزارهای روشن کردن آتش که به کرات استفاده شده‌اند نیز در میان اشیاء و مواد به‌دست آمده از لایه‌های گوناگون در مناطق مسکونی پیداشده است.

اما گروه دوم اشیائی که با آتش یا بهتر گفته شود با نور مرتبط هستند عبارت‌اند از مشعل‌ها، اجاق‌های متحرک، عودسوزها و سایر شکل‌های پراکنده. اجاق‌ها، مشعل‌ها و عودسوزها صرفاً داخل قبور دیده شده‌اند. مشعل‌های یادشده

و همه آن‌ها محتوی مواد آرایشی چون سرمه هستند. برخی از سرمه‌دان‌ها روی بدنه خارجی خود دارای تزئیناتی هستند و حداقل در یک مورد (۹۰۲۲/۸) با سنگ‌های سفید ترصیع شده‌اند.

این سرمه‌دان‌ها از مرمر، سنگ سیاه یا سفال ساخته به اشکال استوانه‌ای، مکعب یا شاخ بوده و دارای یک سرپوش جداگانه سوراخ‌دار نیز هستند. سرپوش‌ها معمولاً از جنس بدنه سرمه‌دان‌ها هستند اما استثنائاتی نیز وجود دارد مانند سرمه‌دان تدفین شماره ۱۴۰۸ که بدنه سرمه‌دان از سنگ سیاه و سرپوش آن از سنگ مرمر سفید رگه‌دار است.

گونه دیگر اشیاء مرتبط با آتش از گل خام ساخته شده‌اند است. تأکید بر روی گل خام برای ممتاز کردن و تفاوت بخشیدن به آنها از گل پخته (attocarret) تراکوتا است. گل چه به صورت خام و چه به صورت پخته از موادی است که در شهر سوخته برای ساختن انواع و اقسام اشیاء استفاده شده است. هزاران قطعه گل به اشکال مختلف از جمله پیکره‌های انسانی و جانوری، عطردان، سردوک، مهره، سرپوش ظروف، اثر حصیر، اشیاء و ادوات مورد استفاده در اداره شهر مانند اثر مهر و لاک و مهر، گلوله تویی و صاف، ژتون، بالشتک‌های مثلث، ظروف مینیاتوری و بوته‌های ذوب فلز، قرقره، فلاخن، اجاق‌های منقول و عودسوز پیداشده است. در کنار این گروه از اشیاء هزاران قطعه شیمی بدون شکل و نامنظم و غیرقابل تفسیر که بر اثر مرور زمان دچار شکستگی و یا فرسودگی بیش‌ازحد شده نیز در این مجموعه جای دارند

تصویر ۳. تخته‌های آتش‌زنه

در این گروه اگرچه و شاید در برخی از موارد با بعضی مراسم و آداب آئینی مرتبط بوده‌اند، اما در کاربری آنها در اصل تأمین نور بوده و بیشتر از مرمر یا سنگ صابونی ساخته می‌شده‌اند اشیاء دیگری نیز کم‌وبیش با همین مشخصات پیداشده که در طبقه سرمه‌دان‌ها جای گرفته‌اند؛ اما تفاوت اساسی بین مشعل‌ها و سرمه‌دان‌ها در اندازه و محتویات داخل آن‌هاست. ارتفاع مشعل‌ها معمولاً تا ۱۵ سانتی‌متر می‌رسد درحالی‌که ارتفاع بلندترین سرمه‌دان‌ها به حدود ۱۰ سانتی‌متر می‌رسد. مشعل‌دان‌های پیداشده منحصرأ به شکل استوانه با مقطع دایره بوده‌اند.

مواد داخلی این گروه از اشیاء اغلب تجزیه نشده‌اند و تنها به قرینه این کاربرد برای آنها در نظر گرفته شده است. این گروه از اشیاء معمولاً در تدفین‌های زنان پیدا می‌شود اگرچه در تدفین‌های مربوط به مردان و کودکان شهر سوخته نیز دیده شده‌اند. این سرمه‌دان‌ها قابل مقایسه با نمونه‌های بزرگ‌تری هستند که در ترکمنستان و باکتری نیز پیداشده و در آنجا بر اساس مواد داخل آن‌ها جزو گروه چراغ‌ها (مشعل) طبقه‌بندی شده‌اند؛ اما نمونه‌های شهر سوخته بسیار کوچک‌تر از نمونه‌های آسیای مرکزی بوده

تصویر ۵. نمونه سرمه‌دان‌های شاخی مخروطی با سرپوش خمیده به شکل شاخ جانور (۵۰۴۱/۷۱ و ۵۱۶۱/۵).

تصویر ۴. مشعل‌های سنگی و سفالی

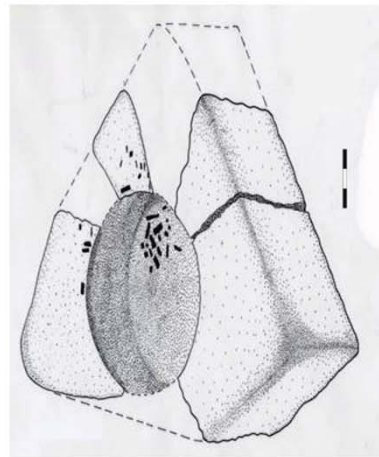
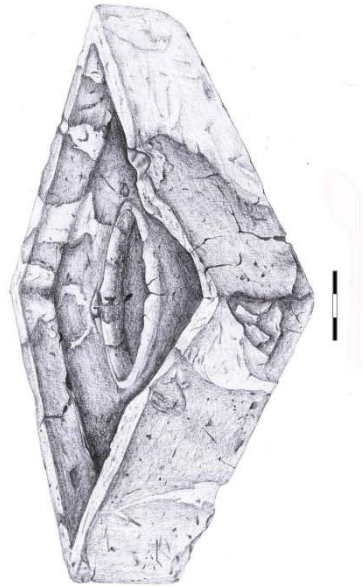
تصویر ۶. انواع سرمه‌دان: الف ۲۲۰۹/۸، ب ۹۲۰۹/۹، پ ۴YDS ۷۸۱۶۲، ت ۲۳۰۹/۸، ث ۵۲۷۸/۶۰۱، ج ۵۲۷۸/۱۰۱، چ ۸۱۷۸/۸، ح ۶۲۸۸/۵، خ ۴۲۰۹/۱۱

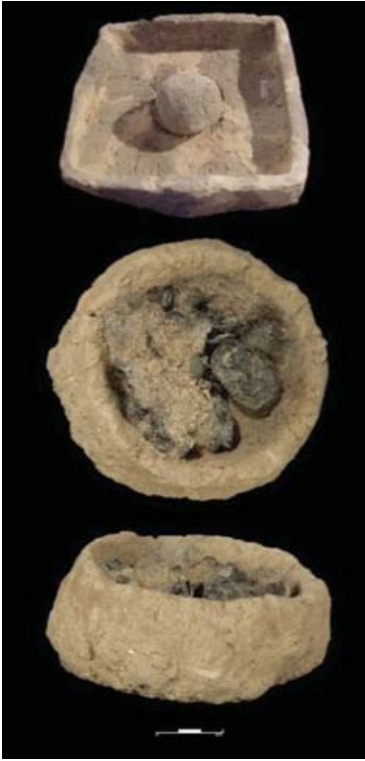
پیش از اشاره به ساختار عود سوزها و کاربری‌های آنها شاید لازم باشد با استناد به آثار به‌دست‌آمده به نقش آتش و نور در مراسم تدفینی شهر سوخته نیز اشاره‌ای شود و در ابتدا به‌گونه‌ای از اشیاء گلی به‌دست‌آمده یعنی اجاق‌های متحرک گلی می‌پردازیم.

اشاره شد در بیشتر قبور شهر سوخته آثار و بقایای آتش به شکل‌های مختلف استخوان سوخته، قطعات زغال، چوب‌های نیم‌سوخته و امثال آن پیدا شده است، اما این علائم در گورهای سردابه‌ای مشهودتر هستند. آثار آتش و نور و سوختگی در گورهای گونه‌های ۱ و ۲ یعنی گودال‌های ساده و دو قسمتی از سونی به‌سادگی و از سوی دیگر با سختی قابل مشاهده هستند اما همین علائم و نشانه‌ها در گورهای شبه سردابه‌ای و سردابه‌ای آسان‌تر دیده می‌شوند. در گورهای گروه‌های ۱ و ۲ به دلیل آنکه خاک مستقیماً روی بقایای فرد درگذشته ریخته می‌شده، به دلیل کمبود اکسیژن آتش به‌سرعت خاموش شده و اثر آن از میان می‌رفته اما این مسئله در مورد قبرهای سردابه‌ای و شبه سردابه‌ای صادق نبوده زیرا در این گروه از تدفین‌ها وجود اکسیژن کافی، اجازه می‌دهد آتش و نور گذاشته‌شده در قبر حداقل برای چند روزی مشتعل باشد. نکته دیگر آن‌که در بسیاری از قبور حتی در تدفین‌های گروه گودال‌های ساده آثار سوختگی نه‌تنها در قبرها دیده می‌شود بلکه روی بقایای استخوانی انسان‌ها و به‌ویژه در کنار پاها و قوزک پا دیده می‌شود.

با توجه به این نکته که اگر آتشی در قبر روشن بوده با پرسیدن آن توسط خاک و کمبود اکسیژن کافی آتش بلافاصله خاموش می‌شود و امکان سوزاندن استخوان‌های فرد مدفون وجود نداشته بنابراین این پرسش پیش می‌آید آیا این آتش و سوخته شدن استخوان‌ها پیش از تدفین

تصویر ۷. اجاق‌های متحرک مربع گونه اول. راست: تدفین سردابه‌ای شماره ۳۳۰۹، چپ: تدفین سردابه‌ای شماره ۵۰۰۰

تصویر ۹. بالا: تدفین شماره ۳۳۰۹، وسط و پایین
تدفین شماره ۹۲۲۲

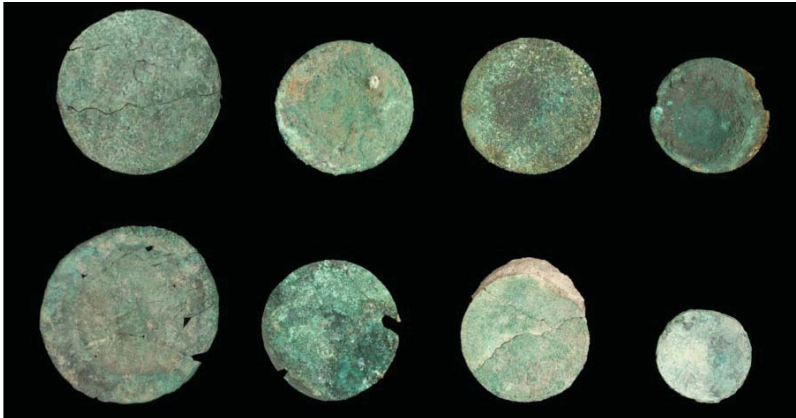
طی مراسمی در کنار قبر انجام می‌شده یا آتش مستقیماً در گور گذاشته می‌شده است که این نظر دومی با توجه به نکته کمبود یا در حقیقت نبود اکسیژن در قبر در تضاد است.

اجاق‌های متحرک کوچک مورد اشاره بر دو گونه‌اند: اجاق‌های مربع و اجاق‌های دایره. اجاق‌های نوع اول در تدفین‌های سردابه‌ای و گونه دوم در قبور دو قسمتی شهر سوخته به دست آمده‌اند. گونه اجاق‌های مربع شامل یک حجم گلی تقریباً مربع به ابعاد تقریبی ۲۰ در ۲۰ سانتی متری هستند که حفره‌ای در مرکز آنها برای ایجاد فضای افروختن آتش از چوب‌های احتمالاً معطر بوده که با توجه به حجم فضای موجود در گورهای سردابه‌ای و اکسیژن کافی تا حدود ۳ روز روشن باقی می‌مانده‌اند. اجاق‌های متحرک گونه دوم یا دایره‌ها ساده‌تر بوده و شامل ظرفی مانند یک کاسه گلی ساده بوده‌اند که نمونه‌های آنها در گورهای دو قسمتی بوده است. این گونه اجاق‌ها بلافاصله پس از پر شدن قبر خاموش می‌شده‌اند و وجود مقدار بیشتر زغال نسبت به اجاق‌های مربع تأکیدی بر این نکته است. این اجاق‌های دایره شکل دارای قطری بالغ بر ۱۰-۱۲ سانتی متر بوده‌اند.

۸. گونه اجاق‌های متحرک دایره تدفین شماره ۹۲۲۲

گروه دیگری از اشیاء گلی، سفالی و فلزی پیدا شده در گورستان شهر سوخته اشیائی هستند که از آنها به‌عنوان عودسوز نامبرده شده است. با وجود پیدا شدن هزاران شیئی گوناگون از گورستان شهر تا پیش از کاوش‌های سال ۱۳۹۳ یا چهاردهمین فصل کاوش چنین اشیائی دیده نشده بودند اگرچه قطعات بسیار زیاد گلی بسیار فرسوده و یا قطعات فلزی دایره شکل که کلاً از آنها با عنوان آینه نامبرده شده بودند اما هیچ مدرک و سندی پیدا نشده بود تا بتوان این اشیاء را به هم ربط داد. اگرچه در برخی از موارد تردیدی در کاربری این گونه اشیاء به‌عنوان آینه وجود ندارد، به‌عنوان مثال

تصویر ۱۰. مجموعه‌ای از اشیاء مفرغی دایره شکل بدون دسته موسوم به آینه

عبارت است از سه قسمت اصلی پایه، صفحه فلزی و آتشدان که آتشدان‌ها همواره از گل خام ساخته شده‌اند. سازندگان عود سوزها هیچ اصراری بر نشان دادن آینه‌ها یا صفحات فلزی آنها نداشته‌اند و از آنجاکه این صفحات بین پایه و آتشدان قرار گرفته بودند از دید پنهان باقی بودند و تنها به خاطر شکستگی یا فرسودگی بدنه عود سوزها بوده که صفحات فلزی نیز نمایان می‌شدند.

۱۱. آینه فلزی و قاب چوبی تدفین شماره ۱۴۰۰

آینه به دست آمده در تدفین شماره ۱۴۰۰ که در یک جعبه آینه چوبی تعبیه شده بوده است، اما ظاهراً برخی از آنها که پیش‌تر تصور می‌کردیم همین کاربرد را داشته دارای کاربری دیگری جز از کاربری شناخته شده و معمول آینه داشته‌اند که در کاوش‌های دو سال آخر به این مسئله پی برده‌ایم.

طی کاوش‌های سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ برخی از اشیاء گلی مخروطی شکل و بسیار ناقص در کاوش‌های گورستان به دست آمد که در آن زمان تشخیص کاربری آنان برای باستان شناسان امکان پذیر نبود اما بعداً و طی فصول ۱۴ و ۱۵ کاوش برای نخستین بار اشیائی مرکب از یک پایه، یک صفحه فلزی و یک آتشدان به دست آمدند که کار بری اشیاء پیش یافته را مشخص کردند. این گروه از اشیاء در بخش معروف به بخش مرکزی گورستان دیده نشده‌اند بلکه حضور آنها تنها در قبور جنوب این بخش گزارش شده است.

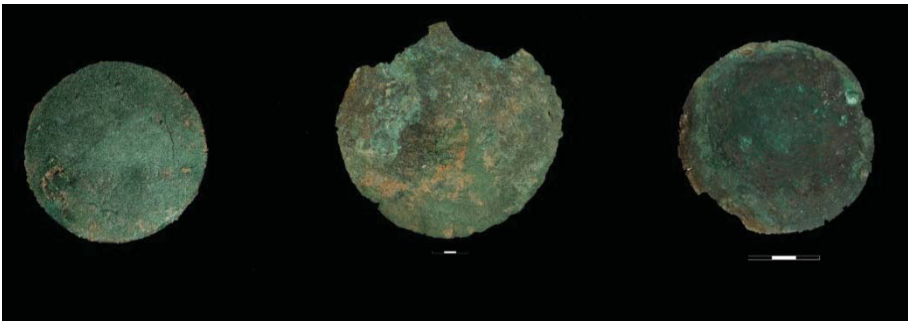
در مجموع ۱۶ عدد از این گروه از اشیاء که از آنها به عنوان عود سوز نامبرده شده و در حقیقت و به نوعی دنباله همان گروه از اشیائی هستند که در رابطه با آتش و نور در شهر سوخته دیده شده‌اند پیداشده است. ترکیب اصلی این گروه از اشیاء

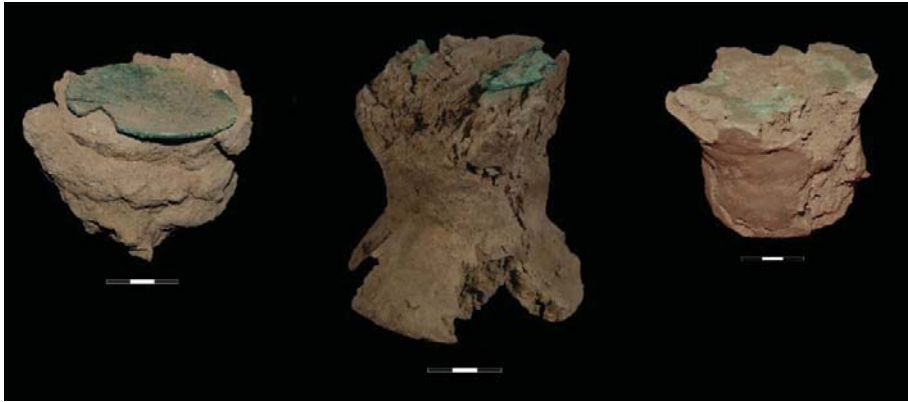
تصویر ۱۲. پایه یک عودسوز تدفین شماره ۸۳۲۱/۴۵. تصویر ۱۶. فرسودگی بدنه عود سوز مخروطی ۸۶۲۰/۴۴ و
ظاهر شدن لبه صفحه مفرغی بین پایه و آتشدان

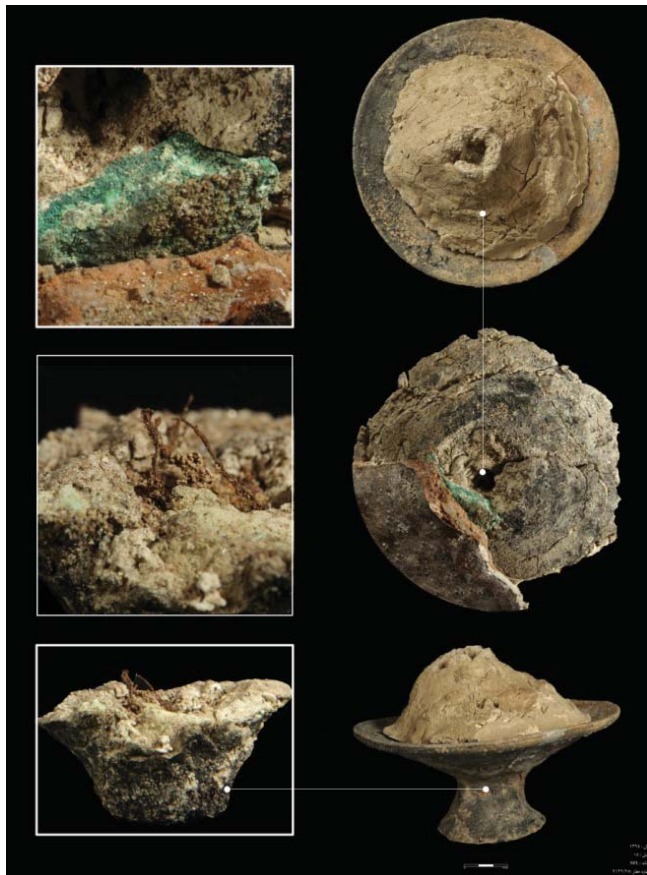
تصویر ۱۳. اجزای اصلی عود سوزها. انواع آتشدان

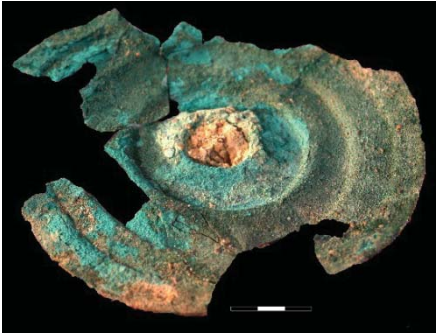
تصویر ۱۴. اجزای اصلی عود سوزها. انواع آینه‌ها

تصویر ۱۵. اجزای اصلی عود سوزها. انواع پایه‌ها

تصویر ۱۷. آینه مفرغی پنهان در زیر آتشدان که بر اثر شکستگی نمودار شده است.

تصویر ۱۹. عود سوز با پایه و صفحه فلزی. تدفین شماره ۸۳۰۸

پ. پایه و صفحه یکپارچه. از این گروه نیز تنها یک نمونه گزارش شده است. این گروه نیز ظاهراً فاقد آینه بوده‌اند.

تصویر ۲۰. عود سوز با پایه و صفحه یکپارچه تدفین شماره ۹۱۳۰

ت. عود سوزهای مرکب از یک پایه استوانه‌ای یک صفحه فلزی (آینه) و یک آتشدان که بیشترین نمونه‌های پیدا شده است.

شش گونه متفاوت و درعین حال با کاربری یکسان عود سوز در شهر سوخته پیدا شده است:
الف: عودسوزهای سفالی. تنها یک نمونه از این عود سوزها دیده شده که عبارت است از یک ظرف پایه‌دار، به احتمال زیاد نخودی ساده و یک قسمت آتشدان گلی. در این گروه از عود سوزها مانند سایر گروه‌های صفحه مفرغی یا آنچه با عنوان آینه خوانده شده است مشهود نیست.

۱۸. عود سوز سفالی ۹۱۲۲/۲۵. آینه مفرغی درزیر آتشدان و داخل پایه سفالی است

ب. عود سوزهایی با پایه و صفحه فلزی و آتشدان گلی که تنها یک نمونه از آن گزارش شده و آتشدان آن کاملاً از بین رفته است. با توجه به پایه فلزی این دسته از عود سوزها احتمال می‌رود فاقد آینه بوده‌اند.

ث. عود سوزهای با پایه‌های مخروطی شکل که شباهت بسیاری با گروه پیشین دارد. این امکان وجود دارد که پایه‌های تقریباً مخروطی شکل در اثر فرسایش پایه‌های استوانه‌ای اولیه به وجود آمده باشند.

ج. عود سوزهای یکپارچه که در این گروه پایه، صفحه فلزی و آتشدان، هر سه با هم تشکیل یک عود سوز یکپارچه را داده‌اند. تنها عودسوز به‌دست‌آمده از محل مسکونی در این گروه قرار گرفته است.

آنچه در مورد این عود سوزها در پرده ابهام باقی‌مانده و کاربری آن مشخص نیست نقش صفحات مفرغی یا آینه‌هاست به‌ویژه آنکه در کلیه

گونه‌های عودسوزها پنهان کرده می‌شده است. در ابتدا تصور می‌شد شاید از آنها جهت انعکاس نور حاصله از سوزاندن چوب‌های معطر استفاده می‌شده اما دهانه حفره‌های آتشدان‌ها بسیار کوچک و دارای قطری در حدود یک سانتی‌متر بوده و بنابراین اگر انعکاسی هم وجود داشته بسیار نامحسوس و یا در حقیقت غیرقابل‌دیدن بوده است. بعداً این تصور پیش آمد که شاید نظر سازندگان بر نشان دادن گونه‌ای باور آئینی استوار بوده اما پرسشی که پیش می‌آید آن است که این کدام باور بوده و چرا و اصولاً هدف سازنده از پنهان کردن آینه‌ها چه بوده است؟
از مجموع ۱۶ عودسوزی که در قبور پیداشده

تصویر ۲۱. عود سوز با پایه استوانه‌ای

۲۲. عود سوز با پایه مخروطی. از راست تدفین‌های شماره ۹۰۲۹، ۹۰۲۰ و ۸۶۱۹

بیشترین آنها یعنی ۹ عدد در قبور گونه ۲ یا گودال‌های دو قسمتی پیداشده و تنها ۵ عدد از آنها متعلق به گورهای سردابه‌ای بوده و ساختار دو گور نیز مشخص نیست و چنانکه پیش‌تر نیز اشاره شد آتش عود سوزهای گودال‌های دو قسمتی بلافاصله با پرشدن قبر خاموش می‌شده است و بنابراین می‌توان نتیجه گرفت احتمال دارد کلیه مراسمی که به نوعی با آتش و نور مرتبط بوده‌اند پیش از دفن نهایی و طی مراسمی در کنار قبر فرد در گذشته انجام

می‌شده است. در هر صورت هرگونه اظهارنظر دقیق درباره این پدیده منوط به پیدا کردن شواهد و مدارک بیشتری در این زمینه است.

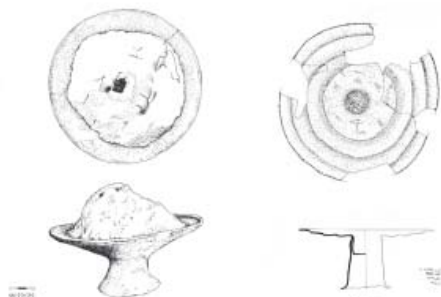
*از آنجاکه نویسندگان تاکنون به اشیائی شبیه به اشیاء معرفی شده در مقاله حاضر برخورد نکرده و از سوی دیگر این‌ها مستقیماً نتایج اکتشافات کاوش‌های شهر سوخته هستند به مطالب احتمالی منتشره در این زمینه ارجاعی نشده و مقاله حاضر بدون ارجاعات است.

۲۵. انواع عود سوزگلی: الف. گل خام ۹۲۱۶/۴، ب. گل خام ۹۰۳۴/۱۰، پ. گل خام ۹۰۲۴/۱۳، ت. گل خام ۹۰۱۹/۹، ث. گل پخته ۸۶۲۰/۴۴، ج. ۸۳۲۱/۴۵

۲۳. عود سوزهای یکپارچه از راست کاتالوگ شماره ۲۶۱۹۶ و تدفین شماره ۸۶۲۰

۲۶. عود سوزهای فلزی و سفالی. راست: عود سوز فلزی تدفین شماره ۸۳۰۹، چپ: عود سوز سفالی تدفین شماره ۹۱۲۲

			پایه سفالی
			پایه فلزی
			پایه گلی یک پارچه
			پایه استوانه ای
			پایه مخروطی
			پایه / آتشدان یکپارچه

تصویر ۲۴. شش گونه عودسوز شهر سوخته

“Contents”

Article

Iran-e Varjavand Shahin Aryamanesh	3
Light and Fire in Shahr-e Sokhteh Seyyed Mansour Seyyed Sajjadi	5
Davahdashi Rock Relief in the Sefidrud (Qizil Ūzan) Taram City Ali Nourollahi	19
Parthian Kings Tiara- Numismatic Evidence and Some Aspects Arsacid Political Ideology Marek I. Olbrycht, Persian translated by Mohsen Saadati	36
Kartir, from Uphill to Descent Sorour Khorashadi & Seyed Mehdi Mousavi	61
Some Aspects of the Translation into Iranian Languages of the Works by Mani Enrico Morano, Persian translated by Behnam Ataei	79
Works of applied art from Kushan Bactria Jangar Ilyasov, Persian translated by Behzad Sedaghati	85
The Study of the Architectural and Decorative Features of Mahabad Central Mosque Hamid Norasi & Farid Ahmadzadeh	94
Dashkasan Temple of Viyar (Shirin & Farhad) and Rock Relief of the Human Face from the Village of Viyar, Soltaniyeh Ali Nourollahi	108
Recent Archaeological Investigations of Looting around the Minaret of Jam, Ghur Province Thomas, David & Gascoigne, Alison, Persian translated by Behzad Sedaghati	132

Commentaries

The Anniversary of the find of the Persepolis Fortification Tablet Leila Makvandi	144
---	-----

Critique and Book Review

Review of Tepe Hissar Saeid Baghizadeh	156
Review of Achaemenid Culture and Local Traditions in Anatolia, Southern Caucasus and Iran Arshak Iravanian	160
Hittites in Asia Minor Shahin Aryamanesh	163

Obituary

Ehsan Yarshter, Olivier Leocont, Mohsen Abolghasemi, Yaddollah Samareh, Behrouz Hamrang Arshak Iravanian	165
--	-----

Reports

16 th Annual Symposium on the Iranian Archaeology	167
--	-----

English Section

On the eighty-sixth Anniversary of the find of the Persepolis Fortification Tablet Wouter F.M. Henkelman	3
--	---

ایران ورجاوند

| Iran-e Varjavand (Glorious Persia) |
| Persian Journal Of Iranain Studies |
| Vol. 1, No.1, Autumn & Winter 2019 |

Concessionaire, Manager in Charge
and Editor-in-chief:

| **Shahin Aryamanesh** |

Managing Editor: **Houshang Rostami**

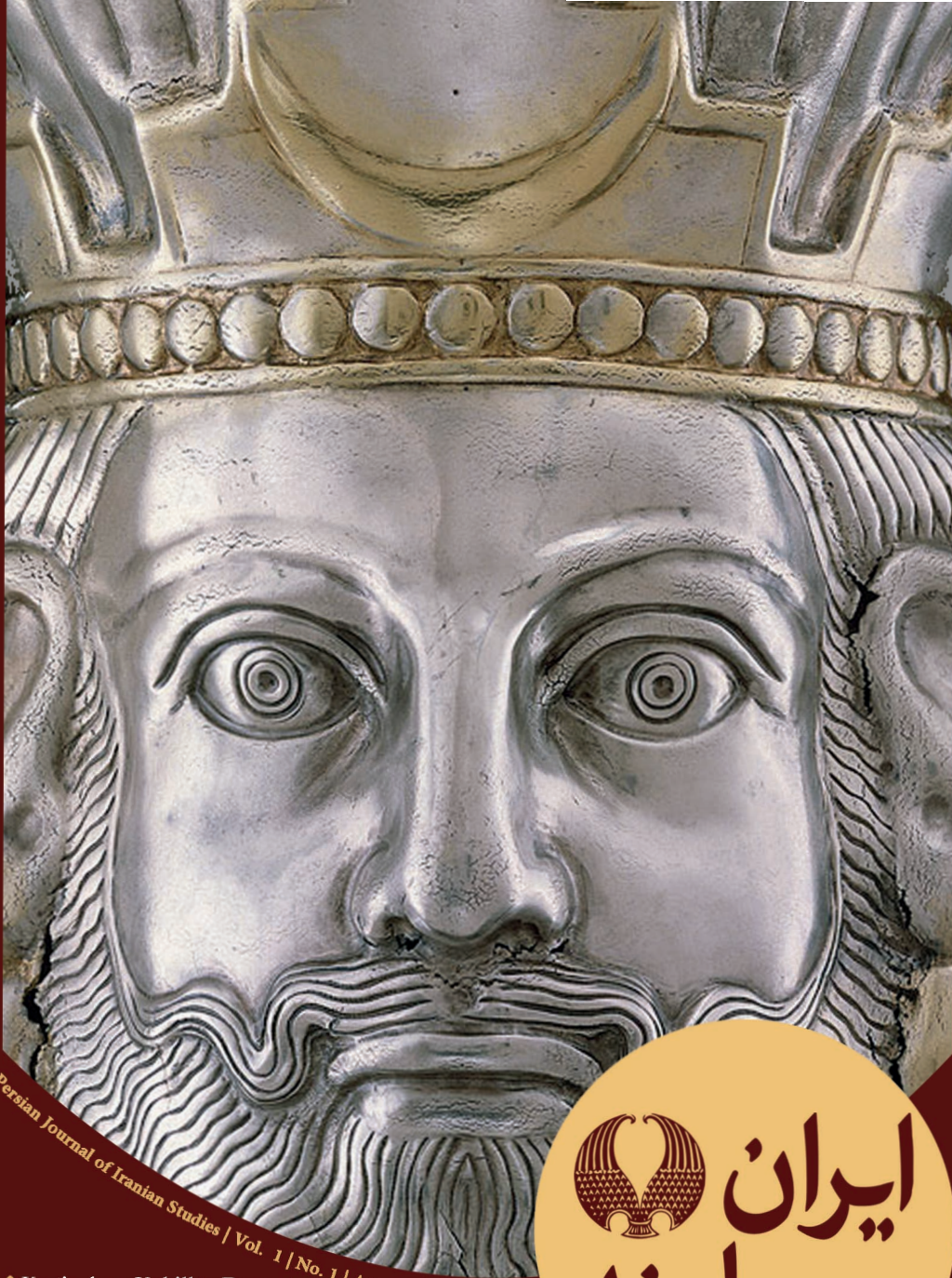
 Tehran, Iran, Post box: 14515-569
 www.iranvarjavand.ir
 Iranvarjavand@hotmail.com
 +98 9395969466

All rights reserved. No part of this
publication may be reproduced,
stored in a retrieval system or trans-
mitted in any form or by any means,
electronic, mechanical, photocopy-
ing, recording or otherwise, without
prior permission in writing, form the
publisher.

With Contributions by

| **Tissaphemes Archaeological Research Group** |

Persian Journal of Iranian Studies | Vol. 1 | No. 1 | Autumn & Winter 2019

ایران
ورجاوند
Iran-e Varjavand
(Glorious Persia)

- ◆ Kartir, from Uphill to Descent
- ◆ Light and Fire in Shahr-e Sokhteh
- ◆ Works of Applied Art from Kushan Bactria
- ◆ Davahdashi Rock Relief in the Sefidrud (Qizil Üzan) Taram City
- ◆ Some Aspects of the Translation into Iranian Languages of the Works by Mani
- ◆ The Study of the Architectural and Decorative Features of Mahabad Central Mosque
- ◆ Parthian Kings Tiara- Numismatic Evidence and Some Aspects Arsacid Political Ideology
- ◆ Recent Archaeological Investigations of Looting around the Minaret of Jam, Ghur Province
- ◆ Dashkasan Temple of Viyar & Rock Relief of the Human Face from the Village of Viyar, Soltaniyeh